

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સ્ટેટ, ગવર્નમેન્ટ ઓફ એનસીટી ઓફ દિલ્હી

વિરુદ્ધ

સુનિલ અને અન્ય

૨૯ નવેમ્બર, ૨૦૦૦

[ન્યાયમૂર્તિ કે.ટી. થોમસ અને ન્યાયમૂર્તિ આર.પી. સેઠી]

ફોજદારી કાયદો

ભારતીય દંડ સંહિતા ૧૮૬૦- કલમ ૩૬૪, ૩૭૬, ૩૭૭ અને ૩૦૨ સાથે વાંચતા કલમ ૩૪- સામાવાળાઓ પર ચાર વર્ષની બાળકીના અપહરણ, બળાત્કાર અને હત્યાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો- સેશન્સ કોર્ટે પોસ્ટમોર્ટમ અહેવાલ અને સાક્ષીઓ (ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ અને ૧૦) ની જુબાનીના આધારે સામાવાળાઓને દોષિત ઠેરવ્યા- હાઈકોર્ટે નજીવી વિસંગતતાઓ અને પોસ્ટમોર્ટમ પહેલાં મૃતકની તપાસ કરનાર ડૉક્ટર દ્વારા આપવામાં આવેલા મેડિકો લીગલ સર્ટિફિકેટના આધારે બંનેને નિર્દોષ જાહેર કર્યા- ઠરાવવામાં આવ્યું કે, કોઈપણ સુનાવણીમાં નજીવી વિસંગતતાઓ સામાન્ય બાબત છે- હાઈકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવ્યો- દોષસિદ્ધિ યથાવત રાખવામાં આવી.

**પુરાવા અધિનિયમ-** કલમ ૨૭- ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા ૧૯૭૩- કલમ ૧૦૦(૫), ૧૬૧- ઠરાવવામાં આવ્યું કે, આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીના આધારે કોઈ વસ્તુ રિકવર (જમ) કરતી વખતે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની સહીઓ મેળવવાની કોઈ કાનૂની જરૂરિયાત નથી.

સામાવાળાઓ પર ચાર વર્ષની બાળકીના અપહરણ, બળાત્કાર અને હત્યાના ગુના માટે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૪, ૩૭૬, ૩૭૭ અને ૩૦૨ સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. સેશન્સ કોર્ટે બંને સામાવાળાઓને તમામ જોગવાઈઓ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા અને આર ને મૃત્યુદંડ તથા એસ ને આજીવન કેદ અને અન્ય સજાઓ ફટકારી. સેશન્સ કોર્ટે શોધી કાઢ્યું કે ફરિયાદી પક્ષે એવી પરિસ્થિતિઓ સાબિત કરી છે કે, ઘટનાના દિવસે એસ બાળકીને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ ના ઘરેથી લઈ ગયો હતો, બાળકી એસ ના ઘરેથી શ્વાસ વગરની મળી આવી હતી, બાળકી આર ની બાજુમાં નમ્ર અવસ્થામાં પડી હતી જે ગાઢ નિદ્રામાં હતો, એસ એ ત્યારે કહ્યું હતું કે બાળકીને તેના દ્વારા સ્વર્ગમાં મોકલી દેવામાં આવી છે અને પોલીસને આપવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે આર ના ઘરેથી બાળકીનો લોહીવાળો નિકર રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો. સેશન્સ કોર્ટે બંને સામાવાળાઓને હત્યા, બળાત્કાર અને સૃષ્ટિ વિરુદ્ધના ગુના માટે દોષિત ઠેરવ્યા હતા જ્યારે એસ ને અપહરણ માટે વધારાની સજા કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટે સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અપીલ મંજૂર કરી અને બંનેને નિર્દોષ જાહેર કર્યા. હાઈકોર્ટે ફરિયાદી પક્ષને એવા આધારે અવિશ્વસનીય ગણાવ્યો કે એસ ને બાળકીને લઈ જતી વખતે કપડાં અને વાસણો લેવાની કોઈ જરૂર ન હતી, ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ એ તેમના વિશે કોઈ પૂછપરછ કરી હોવાનું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી, ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ એ સમજાવી શકી ન હતી કે જ્યારે એસ બાળકીને પોતાની સાથે લઈ જવા માંગતો હતો ત્યારે તેણી શું સમજી હતી, તેણીના સમર્થન માટે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ ના પડોશમાંથી કોઈની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી અને તેણીની જુબાની ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ ની જુબાનીથી વિરોધાભાસી હતી. હાઈકોર્ટે પોસ્ટમોર્ટમ કરનાર ડૉક્ટર, ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧ દ્વારા આપવામાં આવેલા તારણની શુદ્ધતા પર શંકા વ્યક્ત કરી હતી,

કારણ કે મૃતકની પ્રથમ તપાસ કરનાર ડૉક્ટરે સમગ્ર શરીર પર માત્ર અસંખ્ય ઉઝરડા જ જોયા હતા.

અપીલ મંજૂર કરતા, અદાલતે

ઠરાવ્યું:

૧. જોકે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮, ૧૦ અને ૧૨ ના પુરાવાઓ વચ્ચે વિસંગતતાઓ છે, તેમ છતાં ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય કોઈ વિસંગતતા નથી કારણ કે તે બિનમહત્વપૂર્ણ છે. આવી વિસંગતતાઓ કોઈપણ બે સાક્ષીઓની જુબાનીમાં સામાન્ય બાબત છે. ન્યાયિક મન માટે તે ત્રણ સાક્ષીઓની જુબાની વચ્ચેની કેટલીક નજીવી વિસંગતતાઓને શોધી કાઢવી એ ખૂબ જ અતિશયોક્તિભર્યું હતું. હાઈકોર્ટ દ્વારા આગળ ધરવામાં આવેલા અન્ય કારણો પણ પ્રથમ દ્રષ્ટિએ ક્ષુદ્રક છે અને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ તથા તેણીની સહયોગી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ દ્વારા શપથ પર આપવામાં આવેલા પુરાવાઓને આવા બિનમહત્વપૂર્ણ કારણોસર નકારી શકાય નહીં. હાઈકોર્ટે તે સાક્ષીઓના પુરાવાઓને બાજુ પર ન રાખવા જોઈતા હતા.

૨. નિકરની રિકવરી જમી મેમો પ્રદર્શન ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી-૧૦/૭ દ્વારા સાબિત થાય છે. તેના પર તેના લેખક ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૭ ઉપરાંત ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ અથવા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ, જેમાં આરોપીનું નિવેદન લખવામાં આવ્યું છે તે રેકૉર્ડ પર સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની સહી મેળવવાની કોઈ જરૂરિયાત નથી. જ્યારે સંહિતાના પ્રકરણ ૭ હેઠળ ઝડપી લેવામાં આવે ત્યારે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવતી પ્રક્રિયામાં હાજર રહેવા અને સાક્ષી બનવા માટે તે વિસ્તારના સ્વતંત્ર અને પ્રતિષ્ઠિત રહેવાસીઓને બોલાવવાની કાનૂની જવાબદારી પોલીસ અધિકારી પર હોય છે.

ટ્રાન્સપોર્ટ કમિશનર, આંધ્રપ્રદેશ, હૈદરાબાદ અને અન્ય વિરુદ્ધ એસ. સરદાર અલી અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૮૩) એસ.સી. ૧૨૨૫, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. આ એક ખોટી છાપ છે કે જ્યારે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈ નિવેદનના આધારે રિકવરી કરવામાં આવે છે ત્યારે આવી રિકવરી સાથે સમકાલીન તપાસ અધિકારી દ્વારા તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજ પર અનિવાર્યપણે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા પ્રમાણિત કરવું આવશ્યક છે. અલબત્ત, જો આવું કોઈ નિવેદન કોઈ વસ્તુની રિકવરી તરફ દોરી જાય છે, તો તપાસ અધિકારી માટે આવી રિકવરી માટે તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજ પર તે સમયે હાજર રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિની સહી લેવાનું ખુલ્લું છે. પરંતુ જો કોઈ સાક્ષી હાજર ન હોય અથવા જો કોઈ વ્યક્તિ દસ્તાવેજ પર પોતાની સહી કરવા માટે સંમત ન થઈ હોય, તો કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે એવું નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે કે પોલીસ અધિકારી દ્વારા તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજને દૂષિત માનવામાં આવે અને રિકવરીના પુરાવાને અવિશ્વસનીય ગણવામાં આવે. અદાલતે તપાસ અધિકારીના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવો પડશે જેમણે આરોપી પાસેથી મેળવેલા નિવેદનના આધારે રિકવરીની હકીકતની જુબાની આપી છે.

૪. અદાલત એવા પૂર્વગ્રહ સાથે શરૂઆત કરી શકે નહીં કે પોલીસ રેકૉર્ડ અવિશ્વસનીય છે. કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે પૂર્વગ્રહ તેનાથી વિપરિત હોવો જોઈએ. પોલીસના સત્તાવાર કાર્યો નિયમિતપણે હાથ ધરવામાં આવ્યા છે તે પૂર્વગ્રહનો એક સમજદારીભર્યો સિદ્ધાંત છે અને ધારાસભા દ્વારા પણ તેને માન્યતા આપવામાં આવી છે. તેથી, જ્યારે કોઈ પોલીસ અધિકારી અદાલતમાં પુરાવા આપે છે કે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે તેના દ્વારા અમુક વસ્તુ રિકવર કરવામાં આવી હતી, ત્યારે અદાલત માટે તે સંસ્કરણને સાચું માનવાનું ખુલ્લું છે જો તે અન્યથા અવિશ્વસનીય સાબિત ન થાય. તે આરોપી માટે છે કે, સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ સામગ્રી દ્વારા, તે દર્શાવે કે પોલીસ અધિકારીનો પુરાવો કાં તો અવિશ્વસનીય છે અથવા તો કોઈ ચોક્કસ કેસમાં તેના પર કાર્યવાહી કરવી અસુરક્ષિત છે. જો અદાલત પાસે પોલીસના આવા રેકૉર્ડ્સની સત્યતા પર શંકા કરવાનું કોઈ સારું કારણ હોય, તો અદાલત ચોક્કસપણે એ હકીકતને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે કે રિકવરી સમયે અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર વ્યક્તિ હાજર ન હતી. પરંતુ શરૂઆતમાં જ પોલીસની કાર્યવાહીને

અવિશ્વસનીય માની લેવી એ કાયદાકીય રીતે માન્ય પ્રક્રિયા નથી, અને માત્ર એટલા માટે આવી કાર્યવાહીને નકારી કાઢવી યોગ્ય નથી કે પોલીસે આવી કાર્યવાહી સાથે સમકાલીન બનાવેલા દસ્તાવેજોમાં સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓની સહીઓ એકત્રિત કરી નથી. આ કેસમાં, જ્યારે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૭ એ આરોપી 'આર' નું નિવેદન નોંધ્યું અને ઉક્ત નિવેદનના આધારે નિકર રિકવર કરવામાં આવ્યો ત્યારે સ્વતંત્ર સાક્ષીની માત્ર ગેરહાજરી એ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળના પુરાવાને ફગાવી દેવા માટે પૂરતો આધાર નથી.

૫. ટ્રાયલ કોર્ટે યોગ્ય તારણ કાઢ્યું હતું કે બંને સામાવાળાઓ બળાત્કારીઓ હતા જેમણે મૃતકને આવી બર્બરતાપૂર્વકની પીડા આપી હતી. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કરાયેલા આવા યોગ્ય તારણમાં દખલ કરીને ગંભીર ભૂલ કરી છે કારણ કે હાઈકોર્ટ દ્વારા આવી દખલ માટે અપનાવવામાં આવેલા કારણો ખૂબ જ નબળા છે. ડૉક્ટર ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧ ના અભિપ્રાયમાં, બાળકીનું મૃત્યુ "માથા પર સપાટીના બળના પ્રભાવને પરિણામે ઈન્ટ્રાક્રેનિયલ નુકસાનને કારણે" થયું હતું. ઉક્ત અભિપ્રાય સબજ્યુરલ હેમેટોમાના સંદર્ભમાં આપવામાં આવ્યો હતો જેના પરિણામે સબએરેકનોઈડ હેમેરેજ થયું હતું. આવું પરિણામ બંને અથવા બંનેમાંથી એક બળાત્કારી દ્વારા આચરવામાં આવેલા હિંસક કૃત્ય દરમિયાન બન્યું હતું, સંભવતઃ તેમનો કોઈ ઈરાદો ન હતો અથવા તો જ્ઞાન પણ ન હતું કે તેમના કૃત્યથી આવી કોઈ ઈજા થશે. તેમ છતાં, બળાત્કારીઓ એ જ્ઞાનનો ઈનકાર કરી શકતા નથી કે આટલી નાની ઉંમરના માસૂમ બાળક પર તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા કૃત્યોથી તેનું મૃત્યુ થવાની સંભાવના હતી. તેથી તેઓ સાપરાધ મનુષ્યવધ જે હત્યાની કોટિમાં આવતો નથી તેના ગુનામાંથી દોષસિદ્ધિથી બચી શકતા નથી.

૬. હાઈકોર્ટનો પડકારવામાં આવેલ ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આઈપીસીની કલમ ૩૭૬ અને ૩૭૭ સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળ પસાર કરાયેલી દોષસિદ્ધિ પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટે સામાવાળાઓને ઉક્ત ગુનાઓ હેઠળ મહત્તમ સજા એટલે કે આજીવન કેદની સજા ફટકારી હતી.

આ કેસની હકીકતની પરિસ્થિતિ તે સજામાં કોઈ ઘટાડો કરવાનો ન્યાય કરતી નથી. સામાવાળાઓને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪ ભાગ II સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળ પણ દોષિત ઠેરવવામાં આવે છે, જો કે અન્ય બે ગુનાઓ હેઠળ સામાવાળાઓને ફટકારેલી આજીવન કેદની સજાને ધ્યાનમાં રાખીને તે હેઠળ કોઈ સજા ફટકારવી બિનજરૂરી છે.

**ફોજદારી અપીલી હુકમત:**

**ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૧૧૯-૧૧૨૦/૧૯૯૮.**

દિલ્હી હાઈકોર્ટના એમ.આર. નં. ૨/૧૯૯૭, ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૯૬ અને ૪૦૨/૧૯૯૭ માં તારીખ ૧૨.૨.૯૮ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

ટી.એલ.વી. અચ્ચર, કે.સી. કૌશિક અને ડી.એસ. મેહરા અપીલકર્તા વતી.

કે.વી. શ્રીકુમાર સામાવાળાઓ વતી.

અદાલતનો નીચે મુજબનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ થોમસ દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો:

બે વાસના અંધ નરાધમોએ એક નાની બાળકી પર જંગલી પશુઓની જેમ બળાત્કાર ગુજાર્યો અને તેને મારી નાખી. પોલીસે તપાસ બાદ શોધી કાઢ્યું કે અહીંના બે સામાવાળાઓ તે બે રાક્ષસો છે. સેશન્સ કોર્ટે પોલીસના તે સંસ્કરણને સાચું રાખ્યું. તેમણે તેમાંથી એકને મૃત્યુદંડની સજા અને બીજાને આજીવન કેદની સજા ફટકારી, પરંતુ દિલ્હી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે પોલીસના સંસ્કરણને

સાચું માનવાનો ઇનકાર કર્યો અને પરિણામે બંને સામાવાળાઓને નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા. રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી આ અપીલ ખાસ પરવાનગી દ્વારા છે.

નાની બાળકી અનુરાધા હતી અને તેણીની ઉંમર માત્ર ચાર વર્ષની હતી. તેણીને ૫.૯.૧૯૯૨ ના રોજ સવારે તેણીની માતાના ઘરેથી પ્રેમપૂર્વક લઈ જવામાં આવી હતી. તેણીનો મૃતદેહ તેણીની માતા દ્વારા તે જ રાત્રે પ્રથમ આરોપી સુનિલના ઘરેથી લેવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે ડૉક્ટરે મૃતદેહનું પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું ત્યારે તેમણે બાળકના શરીરમાં રહી ગયેલા નિશાનોના પરિમાણોનું વર્ણન કર્યું જે બાળકી પર થયેલા ભયાનક જાતીય શોષણને પ્રતિબિંબિત કરે છે. બીજા દિવસે પોલીસે બંને આરોપીઓ (એ૧-સુનિલ અને એ૨-રમેશ) ની ધરપકડ કરી અને તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી બંને વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૪, ૩૭૬, ૩૭૭ અને ૩૦૨ સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળના ગુનાઓ માટે ચાર્જશીટ દાખલ કરી. સુનાવણી બાદ સેશન્સ કોર્ટે બંનેને ઉપરોક્ત તમામ ગુનાઓ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા અને હત્યાના આરોપમાં એ૨ રમેશને મૃત્યુદંડ અને એ૧ સુનિલને આજીવન કેદની સજા ફટકારી અને બાકીના ગુનાઓ માટે ઓછી સજાઓ ફટકારી. ફરિયાદી પક્ષના કેસની વિગતો નીચે મુજબ છે:

અનુરાધાની માતા શારદા (ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦) એ૧ સુનિલ અને તેની માતા (ગિયાનો દેવી) ને ઓળખતી હતી. શારદા થોડા દિવસો ગિયાનો દેવીના ઘરે રહી હતી અને તેમની ઓળખાણ ગાઢ બની હતી. શારદા તે દિવસોમાં

ઢ્યુબલાઈટ બનાવતી ફેક્ટરીમાં કામ કરતી હતી. તેણીને રહેવા માટે જગ્યાની જરૂર હોવાથી ગિયાનો દેવીએ નજીકમાં રહેતી અન્ય એક મહિલા (ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ તારા) ની મદદથી એક નાની ઝૂંપડીની વ્યવસ્થા કરી આપી હતી. ઘટનાના દિવસે શારદા પોતાની બાળકી અનુરાધાને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારાની કસ્ટડીમાં છોડીને કામ પર ફેક્ટરી ગઈ હતી. સવારે અંદાજે ૧૧ વાગ્યે સુનિલે તેમની મુલાકાત લીધી અને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા સમક્ષ ઈચ્છા વ્યક્ત કરી કે તે બાળકી અને તેના કપડાં તેમજ ઘરના કેટલાક વાસણો ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ પાસે લઈ જશે. જો કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ એ સૂચવ્યું કે જો શારદા પરવાનગી આપે તો જ આવું કરવું જોઈએ, તેમ છતાં એ-સુનિલ તે ટૂંકા સમય દરમિયાન જ્યારે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા દૂધ લેવા બહાર ગઈ હતી ત્યારે તેના ઘરેથી બાળકી અને તેના કપડાં તથા વાસણો લઈ ગયો હતો. જ્યારે તેણી રાત્રે ઘરે આવી ત્યારે તેણીને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા પાસેથી જાણવા મળ્યું કે તેની બાળકીને સુનિલ લઈ ગયો છે. તેથી તેણી સુનિલના ઘરે ગઈ. ત્યારે રાત્રિના અંદાજે ૯.૦૦ વાગ્યા હતા. તેણીના આઘાત વચ્ચે તેણીએ જોયું કે તેણીની નાની બાળકી ઘરના બીજા માળે એર-રમેશની બાજુમાં સંપૂર્ણપણે નગ્ન અવસ્થામાં પડી હતી, જે ત્યારે ગાઢ નિદ્રામાં હતો. પછી સુનિલ, જે નશાની હાલતમાં જોવા મળ્યો હતો, તેણે એક ટિપ્પણી કરી કે "મેં અનુરાધાને સ્વર્ગમાં મોકલી દીધી છે." તેણીને ચિંતા થઈ કે બાળકીને શું થયું હશે. ત્યારે જ તેણીને સમજાયું કે તેણીની બાળકી શ્વાસ લેતી ન હતી. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦- શારદા

પછી બાળકીને હોસ્પિટલ લઈ ગઈ, પરંતુ તપાસ કરનાર ડૉક્ટરે તેને મૃત જાહેર કરી.

ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧ ડૉ. બસંત લાલે ૭.૯.૧૯૯૨ ના રોજ બપોરે ૧૨.૦૦ વાગ્યે બાળકીના મૃતદેહનું પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું. તેમના અભિપ્રાય મુજબ બાળકીનું મૃત્યુ પોસ્ટમોર્ટમ પહેલાં અંદાજે ૩૬ થી ૪૪ કલાક પૂર્વે થયું હશે. તેમણે તેમના પોસ્ટમોર્ટમ અહેવાલમાં મૃતદેહ પર જોવા મળેલી વિશેષતાઓ વિશે સંપૂર્ણ વિગતો આપી હતી. શવ ઉઝરડા અને ઇજાઓથી ભરેલું હતું. તેમાંથી મુખ્ય ઇજાઓ ડૉક્ટર દ્વારા સંખ્યામાં રપ ગણવામાં આવી હતી અને તેમણે તે તમામના સ્થાન અને પરિમાણોનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમાંથી, ડાબા ગાલ પર અંડાકાર આકારના અસંખ્ય ઉઝરડા તેમને બચકા ભરવાના નિશાન જેવા લાગ્યા હતા. બાળકીના ઉપરના અને નીચેના બંને હોઠ પર હિંસક રીતે ઇજાઓ થઈ હતી. બંને સાથળ, નીચેનું પેટ અને પ્યુબિક વિસ્તારને હિંસક રીતે પકડવાના નિશાનો પણ ડૉક્ટર દ્વારા વણ વવામાં આવ્યા છે. યોનિમાર્ગના મુખનું વર્ણન ડૉક્ટરે તેમના અહેવાલમાં નીચે મુજબ કર્યું છે:

"લેબિયા મેજોરા અને માઈનોરા સોજી ગયેલા અને લાલ-વાદળી રંગના હતા. યોનિમાર્ગનું મુખ ફેલાયેલું હતું અને તેમાંથી લોહી નીકળી રહ્યું હતું. જમણી બાજુના લેબિયા માઈનોરા પર ૧.૬ \ ૦.૧ સેમીની ઇજા અને ડાબી બાજુના લેબિયા માઈનોરા પર ઊભા પ્લેનમાં ૧.૫ \ ૦.૨ સેમીના વિસ્તારમાં ચીરો જોવા મળ્યો હતો. લેબિયા મેજોરા પર બંને બાજુ ૩ \ ૨ સેમીના વિસ્તારમાં ઇજાઓ જોવા મળી હતી."

યોનિપટલ વિશે ડૉક્ટરે આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે:

"યોનિપટલ - ૫ અને ૬ વાગ્યાની સ્થિતિ પર ચીરો દર્શાવે છે જે યોનિની દીવાલ સુધી જતો હતો અને ૧.૫ \ ૧ \ ૧ સેમીના વિસ્તારમાં ત્રિકોણાકાર આકારનો હતો. મૂત્રમાર્ગના મુખની બાજુઓ અને પાછળના ભાગમાં યોનિપટલ સુધી ૧.૪ \ ૧.૨ સેમીના વિસ્તારમાં ત્રિકોણાકાર રીતે ચીરા હતા."

ગુદામાર્ગ વિશે ડૉક્ટરે નીચે મુજબ વર્ણન કર્યું છે:

"ફેલાયેલું હતું અને તેમાંથી લોહી નીકળી રહ્યું હતું. તેનો વ્યાસ ૧.૫ સેમી હતો. મુખની આસપાસનો વિસ્તાર ૨ સેમીના વિસ્તારમાં લાલાશ પડતી ઈજા સાથે સોજો દર્શાવતો હતો."

ડૉ. બસંત લાલ (ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી-૧) એ વધુમાં નોંધ્યું છે કે યોનિમાર્ગનું મુખ એટલું ખરાબ રીતે ક્ષતિગ્રસ્ત થઈ ગયું હતું કે તેમાં એક વચ્ચેની આંગળી સરળતાથી પ્રવેશી શકતી હતી. તે હિંસામાં જીભ પણ બચી ન હતી કારણ કે ડૉક્ટરને તેની સ્થિતિ આ પ્રમાણે જોવા મળી હતી:

"જીભ તેના આગળના જમણા બહારના ભાગમાં ૦.૫ \ ૦.૫ સેમીનો ઉઝરડો દર્શાવતી હતી જેની આસપાસ ઈજા હતી. લાલ વાદળી રંગ - બચકા ભરવાનું નિશાન."

મૃતદેહના માથાની તપાસ દરમિયાન ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧ એ જમણા ટેમ્પોરલ પેરિએટલ વિસ્તારમાં લોહીનો જાડો થર વાદળી-લાલાશ પડતો પ્રવાહી સ્ત્રાવ જોયો હતો. જો કે ખોપરીમાં કોઈ ફ્રેક્ચર ન હતું, તેમ છતાં ડાબી બાજુનું ડ્યુરામેટર વાદળી દેખાતું હતું, અને ૨૦ \ ૧૦ \ ૦.૮ સેમીના વિસ્તારમાં જાડું સબડ્યુરલ હેમેટોમા અને એક મુઠ્ઠી જેટલું જામી ગયેલું લોહી હતું, અને સમગ્ર

મગજ પર છૂટાછવાયા સબએરેકનોઇડ હેમરેજ પણ ડૉક્ટર દ્વારા જોવામાં આવ્યા હતા.

ડૉક્ટર દ્વારા વર્ણવવામાં આવેલી દુઃખદાયક અને ભયાનક વિશેષતાઓ પરથી કોઈપણ અદાલત સંભવતઃ એવા તારણથી બચી શકે નહીં કે નાની બાળકીનું હિંસક રીતે શોષણ કરવામાં આવ્યું હતું, તેની પર બળાત્કાર ગુજારવામાં આવ્યો હતો અને મોંમાં લિંગ પ્રવેશ કરાવવા ઉપરાંત સૃષ્ટિ વિરુદ્ધનું કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હતું. બાળકીના નાજુક શરીરના વ્યાપક ક્ષતિગ્રસ્ત અવશેષો બાળકીને આવા પશુ સમાન બળાત્કારનો ભોગ બનાવવામાં એક કરતાં વધુ બળાત્કારી હોવાની શક્યતાને પ્રતિબિંબિત કરે છે.

જો કે સેશન્સ કોર્ટે ઉપરોક્ત તબીબી અહેવાલને વિશ્વસનીય ગણીને તેની પર કાર્યવાહી કરી હતી, તે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે કે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે તેના વિશે શંકા વ્યક્ત કરી હતી. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી૧ – ડૉ. બસંત લાલ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તારણોની શુદ્ધતા વિશે શંકા રાખવાનો એકમાત્ર આધાર એ હતો કે જ્યારે મૃતકની પ્રથમ તપાસ પ.દ.૧૯૯૨ ના રોજ રાત્રે ૧૧.૪૦ વાગ્યે એક ડૉ. ગજરાત સિંહ દ્વારા કરવામાં આવી હતી ત્યારે તેમણે પ્રદર્શન ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી૧૧/૧ એમએલસી માં માત્ર "સમગ્ર શરીર પર અસંખ્ય ઉઝરડા" નોંધ્યા હતા. તે તે જ ડૉક્ટર હતા જેમણે બાળકીને મૃત જાહેર કરી હતી. તેમણે એમએલસીમાં ઉપરોક્ત નોંધ કરી હતી. એ નોંધવું જોઈએ કે ડૉ. ગજરાત સિંહની અદાલતમાં સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. દેખીતી રીતે તે ડૉક્ટર મૃતદેહની વિગતવાર તપાસ કરવા માટે તૈયાર ન હતા કારણ કે કાં તો તેઓ પાકા

પાયે ખાતરી ધરાવતા હતા કે મૃતદેહનું વિગતવાર પોસ્ટમોર્ટમ કરવામાં આવશે અથવા તો ડૉક્ટર પોતે ખૂબ જ ઉતાવળમાં હતા. કારણ ગમે તે હોય, કોઈપણ અદાલત શરૂઆતના તબક્કે એમએલસીમાં અન્ય ડૉક્ટરે જે લખ્યું હતું તેના આધારે જ, જોયેલી તમામ વિશેષતાઓ વિશે અત્યંત ચોકસાઈપૂર્વક પોસ્ટમોર્ટમ કરનાર ડૉક્ટરના અહેવાલની અવગણના કરવાનું પોસાય નહીં.

હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ નોંધવું જોઈતું હતું કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી૧ ડૉ. બસંત લાલના પુરાવાઓનો બચાવ પક્ષ દ્વારા વિરોધ પણ કરવામાં આવ્યો ન હતો કારણ કે બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા ઉલટતપાસમાં તેમને કોઈ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો ન હતો. તેમની જુબાનીને યોગ્ય પુરાવા મૂલ્ય આપવું જોઈતું હતું, ખાસ કરીને જ્યારે તે તબીબી વ્યાવસાયિકના પુરાવા પર શંકા કરવાનું કંઈ દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું. સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલ તેમના પુરાવામાંથી એક પણ એવો જવાબ શોધી શક્યા ન હતા જે તેમના પુરાવાની શુદ્ધતા વિશે થોડી પણ શંકા પેદા કરી શકે. તેથી આપણે એ ધારણા પર આગળ વધવું પડશે કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી૧ ડૉ. બસંત લાલને મૃતદેહ પર જે કંઈ પણ મળ્યું તે પોસ્ટમોર્ટમ દરમિયાન તેમના દ્વારા જોવામાં આવેલી વાસ્તવિક સ્થિતિ હતી. સેશન્સ જજે તે પુરાવાને યોગ્ય રીતે સ્વીકાર્યા છે અને તેમાં કોઈ વાંધો લઈ શકાય તેમ નથી. આમ, એ શંકાથી પર છે કે નાની બાળકી પર બળાત્કાર અને સૃષ્ટિ વિરુદ્ધનું કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હતું અને મૃત્યુ તે પ્રક્રિયામાં લાગેલી ઈજાઓને કારણે થયું હતું.

જ્યારે ઉપરોક્ત ધારણા આટલી ચોક્કસ છે, ત્યારે અદાલતનું કાર્ય મર્યાદિત વિસ્તાર સુધી મર્યાદિત થઈ જાય છે એટલે કે, શું તે બે સામાવાળાઓ જ બળાત્કારીઓ હતા અથવા એવું વિચારવાનો કોઈ વાજબી અવકાશ છે કે બીજા કોઈએ આ કૃત્યો કર્યા હશે.

ટ્રાયલ કોર્ટ એવા તારણ પર આવી કે ગુનેગારો આ બે સામાવાળાઓ છે અને અન્ય કોઈ નથી. સેશન્સ જજે શોધી કાઢ્યું કે ફરિયાદી પક્ષે નીચેની પરિસ્થિતિઓ સ્થાપિત કરી છે: (૧) સુનિલ (પ્રથમ આરોપી) પ.૯.૧૯૯૨ ના રોજ બપોરના સુમારે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ – તારાના સંભાળમાંથી બાળકીને લઈ ગયો હતો. (૨) બાળકી એ૧ સુનિલના ઘરેથી મળી આવી હતી અને તે ત્યારે શ્વાસ વગરની જોવા મળી હતી. (૩) જ્યારે બાળકીની માતાએ તેને ઉપાડી ત્યારે તે બાળકી એર – રમેશની બાજુમાં નમ્ર અવસ્થામાં પડી હતી જે ગાઢ નિદ્રામાં હતો. (૪) એ૧ –સુનિલ, જે ત્યારે નશાની હાલતમાં હતો, તેણે બબડાટ કર્યો કે અનુરાધાને સ્વર્ગમાં મોકલી દેવામાં આવી છે. (૫) અનુરાધાનો લોહીવાળો નિકર પાછળથી પોલીસને આપવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે એર–રમેશના ઘરેથી રિકવર કરવામાં આવ્યો હતો.

ટ્રાયલ કોર્ટે તે પરિસ્થિતિઓના આધારે તારણ કાઢ્યું કે બંને સામાવાળાઓ હત્યા, બળાત્કાર અને સૃષ્ટિ વિરુદ્ધના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા પાત્ર છે, જ્યારે એ૧–સુનિલ હત્યા માટે બાળકીના અપહરણ માટે વધારાના ગુના માટે જવાબદાર છે. તદનુસાર ટ્રાયલ કોર્ટે બંને સામાવાળાઓને દોષિત ઠેરવ્યા અને ઉપર મુજબ સજા ફટકારી.

પ્રથમ પરિસ્થિતિ અંગે કે એ૧ -સુનિલ જ બાળકીને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારાની સંભાળમાંથી લઈ ગયો હતો, ફરિયાદી પક્ષે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ શારદાના પુરાવા ઉપરાંત ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ - તારા અને તેણીની પડોશી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૨-દરીબાની તપાસ કરી છે. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ - તારાએ જણાવ્યું કે તેણી બંને આરોપીઓને ઓળખતી હતી કારણ કે તેઓ અગાઉ શારદાના ઘરે થોડા દિવસો રહેતા હતા. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારાના જણાવ્યા મુજબ, બાળકી અને તેણીની માતા થોડા દિવસો માટે તેણીની ઝૂંપડીમાં રહ્યા હતા અને ઘટનાની તારીખે એ૧-સુનિલે સવારે ૧૧ વાગ્યે ઝૂંપડીની મુલાકાત લીધી હતી અને તેણીને વિનંતી કરી હતી કે બાળકી અનુરાધાને તેની સાથે કેટલાક વાસણો અને કપડાં સાથે જવા દેવામાં આવે. સૂચન એવું હતું કે તેણે બાળકીને તે ફેક્ટરીમાં લઈ જવાની હતી જ્યાં શારદા કામ કરતી હતી. એવું લાગે છે કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા તેને બાળકી લઈ જવા દેવા માટે અનિચ્છુક હતી, સંભવતઃ કારણ કે તેણી જાણતી ન હતી કે શારદા પોતે તે સમયે બાળકી ઈચ્છતી હતી કે કેમ. પરંતુ તે ટૂંકા અંતરાલ દરમિયાન જ્યારે તેણી દૂધ ખરીદવા ઘરની બહાર ગઈ હતી ત્યારે એ૧-સુનિલ બાળકીને લઈ ગયો હતો. તેણી જાણતી ન હોવાથી કે શારદા ક્યાં કામ કરતી હતી અને બાળકીને એ૧-સુનિલ લઈ ગયો હતો જે શારદાથી પરિચિત હતો, તેથી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા દ્વારા કોઈ તાત્કાલિક પગલું ભરવામાં આવ્યું ન હતું અને તેણીએ શારદા પાછી ફરે ત્યાં સુધી રાહ જોવાનું પસંદ કર્યું.

ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારાના ઉપરોક્ત પુરાવાને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦-શારદાએ પોતે જે કહ્યું છે તેના પ્રકાશમાં સમજવો જોઈએ. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ એ જુબાની આપી કે તેણી એ૧-સુનિલથી તદ્દન પરિચિત હતી અને તેણી તથા બાળકી થોડા સમય પહેલાં સુનિલના ઘરે થોડા દિવસો રહ્યા હતા. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ એ જણાવ્યું છે કે ઘટનાની તારીખે જ્યારે તેણી તારાના ઘરે પાછી ફરી ત્યારે તેણીને કહેવામાં આવ્યું કે સુનિલ એવું કહીને બાળકીને લઈ ગયો છે કે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ સાંજે બાળકીને પાછી લઈ જશે. તેણીએ વધુમાં જુબાની આપી કે તેણી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા અને ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૨-દરીબા સાથે રાત્રે ૯.૩૦ વાગ્યે એ૧ ના ઘરે ગઈ હતી અને તે ઘરેથી બાળકીને મેળવી હતી અને બાળકી ત્યારે એ૨-રમેશની બાજુમાં પડી હતી જે પછા ત્યારે સૂતો હતો. બાળકી શ્વાસ વગરની હોવાથી અને એ૧-સુનિલ દ્વારા કરવામાં આવેલી ટિપ્પણીને ધ્યાનમાં રાખીને, તેણી બાળકીને હોસ્પિટલ લઈ ગઈ.

હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ફરિયાદી પક્ષના ઉક્ત સંસ્કરણને માનવામાં મુશ્કેલી વ્યક્ત કરી હતી એટલે કે એ૧ સુનિલે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ તારાની ઝૂંપડીમાંથી બાળકીને લઈ લીધી હતી. તેના માટે હાઈકોર્ટના કારણો આ મુજબ છે: (૧) જો એ૧ સુનિલ બાળકીને તેની માતા શારદા પાસે લઈ જવા માંગતો હોય તો પછા તેને કપડાં અને વાસણો લેવાની કોઈ જરૂર ન હતી. (૨) ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ શારદાએ કપડાં અને વાસણો વિશે કોઈ પૂછપરછ કરી હોવાનું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી. (૩) ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ તારા સમજાવી શકી ન હતી કે જ્યારે એ૧ સુનિલ બાળકીને પોતાની સાથે લઈ જવા માંગતો હતો

ત્યારે તેણી શું સમજી હતી. (૪) તેણીના પુરાવાને સમર્થન આપવા માટે તારાના પડોશમાંથી કોઈની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. (૫) ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮ તારાની જુબાની ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦ શારદાના પુરાવા સાથે વિરોધાભાસી હતી.

અમે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા, ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦-શારદા અને તેમના પડોશી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૨-દરીબાના પુરાવાઓ વાંચ્યા છે. સાચું છે કે તે ત્રણ સાક્ષીઓના પુરાવા વચ્ચે વિસંગતતાઓ છે, પરંતુ અમને ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય કોઈ વિસંગતતા જોવા મળી નથી કારણ કે તે બિનમહત્વપૂર્ણ છે. આવી વિસંગતતાઓ કોઈપણ બે સાક્ષીઓની જુબાનીમાં સામાન્ય બાબત છે. તે ત્રણ સાક્ષીઓની જુબાની વચ્ચેની કેટલીક નજીવી વિસંગતતાઓને શોધી કાઢવી એ ન્યાયિક મન માટે ખૂબ જ અતિશયોક્તિભર્યું હતું. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા આગળ ધરવામાં આવેલા અન્ય કારણો પણ પ્રથમ દ્રષ્ટિએ ક્ષુદ્રક છે અને પુત્ર ગુમાવનાર માતા ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦-શારદા અને તેણીની અન્ય સહયોગી ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૮-તારા દ્વારા શપથ પર આપવામાં આવેલા પુરાવાઓને આવા બિનમહત્વપૂર્ણ કારણોસર નકારી શકાય નહીં. અમારા મતે હાઈકોર્ટે તે ત્રણ સાક્ષીઓના પુરાવાઓને બાજુ પર ન રાખવા જોઈતા હતા.

લોહીવાળા નિકરની રિકવરી સંબંધિત પરિસ્થિતિ એક મજબૂત પરિસ્થિતિ છે. પરંતુ ડિવિઝન બેન્ચે તેને માત્ર એ આધારે કોઈ મહત્વ આપ્યું નથી કે જમીન મેમો કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યો ન હતો. અહીં પરિસ્થિતિ એ છે કે જ્યારે એર-રમેશની ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૭-તપાસ

અધિકારી દ્વારા પૂછપરછ કરવામાં આવી ત્યારે તેણે કહ્યું: "તેણીનું અંડરવેર મારા ઘરમાં છે અને હું તે જગ્યા દર્શાવી શકું છું જ્યાં તે રાખેલું છે." ઉક્ત માહિતીના આધારે પોલીસે એર-રમેશના ઘરેથી નિકર રિકવર કર્યો હતો. ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦-શારદા દ્વારા તેને પોતાની બાળકીના નિકર તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે નિકરની રાસાયણિક તપાસ કરવામાં આવી ત્યારે જાણવા મળ્યું કે બાળકીનું અંડર-કલોથ ઓ ગ્રુપના લોહીથી ખરડાયેલું હતું. એર-રમેશનું ઉક્ત નિવેદન પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના દાયરામાં આવશે કારણ કે શોધાયેલી હકીકત એ હતી કે મૃતકનો નિકર એર-રમેશના ઘરમાં હતો. તેમાંથી જે પૂર્વગ્રહ દોરી શકાય છે તે એ છે કે તે એર હતો જેણે નિકર કાઢી નાખ્યો હતો અને તેને પોતાના ઘરમાં રાખ્યો હતો. એર પાસે તે પરિસ્થિતિ વિશે કોઈ ખુલાસો આપવાનો ન હતો.

નિકરની રિકવરી જમ્પી મેમો પ્રદર્શન ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી-૧૦/જી દ્વારા સાબિત થાય છે. તેના પર તેના લેખક ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૭-તપાસ અધિકારી ઉપરાંત ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૦-શારદા દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ઉક્ત પરિસ્થિતિ પર માત્ર એ આધારે કોઈ ભાર મૂકવાનો ઇનકાર કર્યો હતો કે મેમો પર અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી દ્વારા સહી કરવામાં આવી ન હતી પરંતુ તેના પર માત્ર "અત્યંત રસ ધરાવતી વ્યક્તિઓ" દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. તે સંદર્ભમાં ડિવિઝન બેન્ચનું અવલોકન નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યું છે:

"એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે કે તપાસ ન્યાયી અને પ્રમાણિક રીતે આગળ વધી રહી છે તેની ખાતરી આપવા માટે, તપાસ અધિકારી માટે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળની શોધમાં સ્વતંત્ર સાક્ષીઓને લેવા જરૂરી રહેશે; અને સ્વતંત્ર સાક્ષીઓને લીધા વિના અને અત્યંત રસ ધરાવતી વ્યક્તિઓ અને પોલીસ અધિકારીઓને શોધના સાક્ષી તરીકે લેવાથી તે શોધ, ઓછામાં ઓછી, શંકાથી પર રહેશે નહીં."

આ સંદર્ભમાં અમે એ નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ અથવા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ, જેમાં આરોપીનું નિવેદન લખવામાં આવ્યું છે તે રેકૉર્ડ પર સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની સહી મેળવવાની કોઈ જરૂરિયાત નથી. જ્યારે સંહિતાના પ્રકરણ ૭ હેઠળ ઝડતી લેવામાં આવે ત્યારે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવતી પ્રક્રિયામાં હાજર રહેવા અને સાક્ષી બનવા માટે તે વિસ્તારના સ્વતંત્ર અને પ્રતિષ્ઠિત રહેવાસીઓને બોલાવવાની કાનૂની જવાબદારી પોલીસ અધિકારી પર હોય છે. કલમ ૧૦૦(પ) માં એવી જરૂરિયાત છે કે આવી ઝડતી તેમની હાજરીમાં લેવામાં આવશે અને આવી ઝડતી દરમિયાન જમ કરાચેલી તમામ વસ્તુઓની અને તેઓ જે સ્થળોએથી મળી આવી છે તેની એક યાદી આવા અધિકારી અથવા અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવશે અને આવા સાક્ષીઓ દ્વારા સહી કરવામાં આવશે. એ યાદ રાખવું જોઈએ કે ઝડતી કોઈ વસ્તુ કે દસ્તાવેજ શોધવા માટે કરવામાં આવે છે જેના વિશે ઝડતી લેનાર અધિકારીને અગાઉથી કોઈ ખ્યાલ હોતો નથી કે તે વસ્તુ કે દસ્તાવેજ ક્યાં રાખવામાં આવ્યો છે. તે વાજબી શંકાના આધારે અથવા કોઈ અંદાજના આધારે તેની શોધ કરે છે કે તે આવી શોધમાં મળી શકે છે. તે એક

નમ્ર વાસ્તવિકતા છે કે ઝડતી દરમિયાન જે ટીમ ઝડતી લે છે તેણે અન્ય ઘણી વસ્તુઓ અને દસ્તાવેજો સાથે પણ કામ કરવું પડે છે અને આવી પ્રક્રિયામાં ઘણી બધી વસ્તુઓ અથવા દસ્તાવેજો વિખેરાઈ જવાની અથવા અસ્તવ્યસ્ત થઈ જવાની સંભાવના રહે છે. આવા વિસ્તારના બે સ્વતંત્ર રહેવાસીઓની હાજરીમાં આવી ઝડતી લેવાનો આગ્રહ રાખવા પાછળનો કાયદાકીય હેતુ એ છે કે આવી બધી વસ્તુઓની સલામતી સુનિશ્ચિત કરી શકાય અને તેના માટે હકદાર વ્યક્તિઓના અધિકારોનું રક્ષણ કરી શકાય. પરંતુ કસ્ટડીમાં રહેલા આરોપી દ્વારા આપવામાં આવી માહિતીના આધારે કોઈ વસ્તુની રિકવરી એ સંહિતાના પ્રકરણ ૭ માં કલ્પના કરાયેલ ઝડતીના પ્રયાસથી અલગ છે. આ અદાલતે ટ્રાન્સપોર્ટ કમિશનર, આંધ્રપ્રદેશ, હૈદરાબાદ અને અન્ય વિરુદ્ધ એસ. સરદાર અલી અને અન્ય, (૧૯૮૩) એસ.સી. ૧૨૨૫ માં બંને પ્રક્રિયાઓ વચ્ચેનો તફાવત દર્શાવ્યો છે. ન્યાયમૂર્તિ ચિન્નપ્પા રેડ્ડીના નીચેના અવલોકનોનો ઉપયોગ ઉક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતને સમર્થન આપવા માટે થઈ શકે છે:

"ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૦૦ જેનો વકીલ દ્વારા સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો તે ઝડતી વિશે છે, જમી વિશે નહીં. જ્યારે મિલકત જપ્ત કરવામાં આવે છે અને ઝડતી દરમિયાન રિકવર કરવામાં આવતી નથી, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૦૦ ની પેટા-કલમ (૪) અને (૫) ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું શક્ય નથી. જમીના કિસ્સામાં, જમી દરમિયાન જપ્ત કરાયેલી વસ્તુઓની યાદી તૈયાર કરવાની કોઈ જોગવાઈ નથી કારણ કે તે બધી વસ્તુઓ અલગથી નહીં પરંતુ વાહનના ભાગ તરીકે જ જપ્ત કરવામાં આવે છે."

તેથી તે એક ખોટી છાપ છે કે જ્યારે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈ નિવેદનના આધારે રિકવરી કરવામાં આવે છે ત્યારે આવી રિકવરી સાથે સમકાલીન તપાસ અધિકારી દ્વારા તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજ પર અનિવાર્યપણે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા પ્રમાણિત કરવું આવશ્યક છે. અલબત્ત, જો આવું કોઈ નિવેદન કોઈ વસ્તુની રિકવરી તરફ દોરી જાય છે, તો તપાસ અધિકારી માટે આવી રિકવરી માટે તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજ પર તે સમયે હાજર રહેલી કોઈપણ વ્યક્તિની સહી લેવાનું ખુદ્દું છે. પરંતુ જો કોઈ સાક્ષી હાજર ન હોય અથવા જો કોઈ વ્યક્તિ દસ્તાવેજ પર પોતાની સહી કરવા માટે સંમત ન થઈ હોય, તો કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે એવું નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે કે પોલીસ અધિકારી દ્વારા તૈયાર કરાયેલા દસ્તાવેજને દૂષિત માનવામાં આવે અને રિકવરીના પુરાવાને અવિશ્વસનીય ગણવામાં આવે. અદાલતે તપાસ અધિકારીના પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવો પડશે જેમણે આરોપી પાસેથી મેળવેલા નિવેદનના આધારે રિકવરીની હકીકતની જુબાની આપી છે.

અમને લાગે છે કે તે એક પ્રાચીન માનસિકતા છે કે પોલીસ અધિકારીની કાર્યવાહીને શરૂઆતી અવિશ્વાસ સાથે જોવી જોઈએ. અમે જાણીએ છીએ કે બ્રિટિશ સમયગાળા દરમિયાન આવી માનસિકતા વ્યાપકપણે રાખવામાં આવતી હતી અને પોલીસકર્મીઓ પણ તેના વિશે જાણતા હતા. તેનો પ્રભાવ સ્વતંત્રતા પછીના વર્ષોમાં પણ ચાલુ રહ્યો પરંતુ હવે સમય આવી ગયો છે કે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી અને દસ્તાવેજો પર ઓછામાં ઓછો શરૂઆતી વિશ્વાસ રાખવાનું શરૂ કરવું જોઈએ. ગમે તે હોય, અદાલત એવા પૂર્વગ્રહ સાથે શરૂઆત

કરી શકે નહીં કે પોલીસ રેકૉર્ડ અવિશ્વસનીય છે. કાયદાના સિદ્ધાંત તરીકે પૂર્વગ્રહ તેનાથી વિપરિત હોવો જોઈએ. પોલીસના સત્તાવાર કાર્યો નિયમિતપણે હાથ ધરવામાં આવ્યા છે તે પૂર્વગ્રહનો એક સમજદારીભર્યો સિદ્ધાંત છે અને ધારાસભા દ્વારા પણ તેને માન્યતા આપવામાં આવી છે. તેથી જ્યારે કોઈ પોલીસ અધિકારી અદાલતમાં પુરાવા આપે છે કે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે તેના દ્વારા અમુક વસ્તુ રિકવર કરવામાં આવી હતી, ત્યારે અદાલત માટે તે સંસ્કરણને સાચું માનવાનું ખુદ્દું છે જો તે અન્યથા અવિશ્વસનીય સાબિત ન થાય. તે આરોપી માટે છે કે, સાક્ષીઓની ઉલટતપાસ દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ સામગ્રી દ્વારા, તે દર્શાવે કે પોલીસ અધિકારીનો પુરાવો કાં તો અવિશ્વસનીય છે અથવા તો કોઈ ચોક્કસ કેસમાં તેના પર કાર્યવાહી કરવી અસુરક્ષિત છે. જો અદાલત પાસે પોલીસના આવા રેકૉર્ડ્સની સત્યતા પર શંકા કરવાનું કોઈ સારું કારણ હોય, તો અદાલત ચોક્કસપણે એ હકીકતને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે કે રિકવરી સમયે અન્ય કોઈ સ્વતંત્ર વ્યક્તિ હાજર ન હતી. પરંતુ શરૂઆતમાં જ પોલીસની કાર્યવાહીને અવિશ્વસનીય માની લેવી એ કાયદાકીય રીતે માન્ય પ્રક્રિયા નથી, અને માત્ર એટલા માટે આવી કાર્યવાહીને નકારી કાઢવી યોગ્ય નથી કે પોલીસે આવી કાર્યવાહી સાથે સમકાલીન બનાવેલા દસ્તાવેજોમાં સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓની સહીઓ એકત્રિત કરી નથી.

આ કેસમાં, જ્યારે ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧૭ એ આરોપી એર-રમેશનું નિવેદન નોંધ્યું અને ઉક્ત નિવેદનના આધારે નિકર રિકવર કરવામાં આવ્યો

ત્યારે સ્વતંત્ર સાક્ષીની માત્ર ગેરહાજરી એ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળના પુરાવાને ફગાવી દેવા માટે પૂરતો આધાર નથી.

આમ આ કેસના સમગ્ર પુરાવા પર વિચાર કર્યા પછી અમને કોઈ શંકા નથી કે ટ્રાયલ કોર્ટે યોગ્ય તારણ કાઢ્યું હતું કે બંને સામાવાળાઓ બળાત્કારીઓ હતા જેમણે અનુરાધાને આવી બર્બરતાપૂર્વકની પીડા આપી હતી. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કરાયેલા આવા યોગ્ય તારણમાં દખલ કરીને ગંભીર ભૂલ કરી છે કારણ કે હાઈકોર્ટ દ્વારા આવી દખલ માટે અપનાવવામાં આવેલા કારણો ખૂબ જ નબળા છે. તેમ છતાં એવા તારણ પર આવવું મુશ્કેલ છે કે સામાવાળાઓ અનુરાધાની હત્યા માટે સમાન રીતે દોષિત છે. ડૉક્ટર ફરિયાદપક્ષે સાક્ષી ૧ ના અભિપ્રાયમાં, બાળકીનું મૃત્યુ "માથા પર સપાટીના બળના પ્રભાવને પરિણામે ઇન્ટ્રાક્રેનિયલ નુકસાનને કારણે" થયું હતું. ઉક્ત અભિપ્રાય સબજ્યુરલ હેમેટોમાના સંદર્ભમાં આપવામાં આવ્યો હતો જેના પરિણામે સબએરેકનોઇડ હેમેરેજ થયું હતું. આવું પરિણામ બંને અથવા બંનેમાંથી એક બળાત્કારી દ્વારા આચરવામાં આવેલા હિંસક કૃત્ય દરમિયાન બન્યું હતું, સંભવતઃ તેમનો કોઈ ઈરાદો ન હતો અથવા તો જ્ઞાન પણ ન હતું કે તેમના કૃત્યથી આવી કોઈ ઈજા થશે. તેમ છતાં, બળાત્કારીઓ એ જ્ઞાનનો ઇનકાર કરી શકતા નથી કે આટલી નાની ઉંમરના માસૂમ બાળક પર તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા કૃત્યોથી તેનું મૃત્યુ થવાની સંભાવના હતી. તેથી તેઓ સાપરાધ મનુષ્યવધ જે હત્યાની કોટિમાં આવતો નથી તેના ગુનામાંથી દોષસિદ્ધિથી બચી શકતા નથી.

પરિણામે, અમે હાઈકોર્ટનો પડકારવામાં આવેલ ચુકાદો રદ કરીએ છીએ. અમે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આઈપીસીની કલમ ૩૭૬ અને ૩૭૭ સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળ પસાર કરાયેલી દોષસિદ્ધિ પુનઃસ્થાપિત કરીએ છીએ. ટ્રાયલ કોર્ટે સામાવાળાઓને ઉક્ત ગુનાઓ હેઠળ મહત્તમ સજા એટલે કે આજીવન કેદની સજા ફટકારી હતી. આ કેસની હકીકતની પરિસ્થિતિ તે સજામાં કોઈ ઘટાડો કરવાનો ન્યાય કરતી નથી. અમે સામાવાળાઓને આઈપીસીની કલમ ૩૦૪ ભાગ II સાથે વાંચતા કલમ ૩૪ હેઠળ પણ દોષિત ઠેરવીએ છીએ, જો કે અન્ય બે ગુનાઓ હેઠળ સામાવાળાઓને ફટકારેલી આજીવન કેદની સજાને ધ્યાનમાં રાખીને તે હેઠળ કોઈ સજા ફટકારવી બિનજરૂરી છે.

આ અપીલનો તદનુસાર નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

*This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.